

Kalkınma Planlarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkisi Üzerine Bir Analiz (*)

Ş. Mustafa ERSUNGUR (**)
Abdullah TOPCUOĞLU (***)

Öz: 1980'lerde kalkınma felsefesinde yaşanan değişim ile birlikte IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların gündeminin ilk maddesi yoksulluk olmuştur. Yeni yaklaşımlar ile birlikte kalkınma kavramının, yalnızca iktisadi değil, sosyal ve politik değişkenleri de içeren çok boyutlu bir niteliğe sahip olduğu kabul edilmiştir. Böylece yoksulluk, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımı adaleti kalkınmanın temel hedefleri arasında yer almaya başlamıştır.

Türkiye'de kalkınmanın planlı hale gelmesi 1963 yılındaki 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlamıştır. Kalkınma planları ile ekonomik ve sosyal anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çalışmada, Kalkınma Planları ile yoksulluk arasındaki ilişki incelenmiştir. GSYİH verileri ile yoksulluk verileri arasındaki ilişkinin tespiti için Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Yoksulluk, Kalkınma Planı.

An Analysis of the Effect of Development Plans to Reduce Poverty

Abstract: In 1980, along with the change in the philosophy of development, poverty has become the first priority of the agenda for the organizations such as the IMF and World Bank. The concept of development has a multifaceted character such as economic, social and political variables. Thus poverty, poverty alleviation and justice in the distribution of income began to take place in the main objectives of development.

Planned development in Turkey started in 1963, as the first five-year development plan. With development plans, important progress has occurred in terms of economic and social areas in society. This study investigates the relationship between development plans and poverty. GDP and poverty data were analyzed by regression.

Keywords: Development, Poverty, Development Plans.

*) Bu çalışma, III. Sosyal Bilimler Araştırmaları Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuş metnin genişletilmiş halidir.

**) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.
(e-posta:ersungur@atauni.edu.tr)

***) Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.
(e-posta: abdullahtopcuoglu@ardahan.edu.tr)

Giriş

Yoksulluk, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de birçok ülkenin yüzleşmek zorunda olduğu önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Özellikle 1980'li yıllarda küreselleşme hareketinin hızlanmasıyla birlikte yoksulluk, ülkelerin yüzleşmek zorunda kaldığı bir problem haline gelmiştir. Yoksulluk sorununun çözümü için tarih boyunca çeşitli çözümler üretilmiş ve uygulanmış olmasına rağmen toplumsal, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel faktörlerinde değişmesi ile birlikte yoksulluk sorunu her geçen gün daha karmaşık bir hale gelmiştir.

Hayatın idame ettirilmesi için gereken asgari yaşam standartlarının temin edilememesi sonucunda, toplumun tamamı ya da belli bir kesimi yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yoksulluk sorunuyla karşılaşan ülkeler çarpık sanayileşme, teknolojik yetersizlik, yoğun dışa bağımlılık gibi sebeplerle, küreselleşen kapitalist ekonomilerle baş edememektedir.

Türkiye'de 1960 yılından sonra, ekonomik kalkınma sürecine, beş yıllık kalkınma planları ile yön verilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 30 Eylül 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1980'li yıllarda kalkınma görüşünde yaşanan değişim ile birlikte yoksulluk, gelir dağılımı adaleti ve eşitlik gibi kavramlar kalkınmanın göstergeleri arasında yer almaya başlamıştır. Böylece yoksulluk, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımı adaleti kalkınmanın temel hedefleri arasında yer almaya başlamıştır. Türkiye'de kalkınmanın planlı hale gelmesi 1963 yılındaki 1.Beş Yıllık Kalkınma Planı ile başlamıştır. Beş yıllık süreçler halinde hazırlanan kalkınma planları ile ülkenin sosyo-ekonomik yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, kalkınma planları ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu bağlamda GSYİH ile yoksulluk verilerini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle kalkınma kavramı, kalkınma planları ve yoksulluk olgusu incelenmeye çalışılacaktır. Devamında ise, GSYİH verileri ile yoksulluk verileri analiz edilerek, elde edilen sonuçlara göre yoksulluk sorununu azaltmada kalkınma planlarının etkilerine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

I. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazanmıştır. Kavram, bazen de kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmış ve doğal olarak anlam kaymasına uğramıştır (Yavilioğlu, 2002:59). Bu durum günümüzde de devam etmekte ve kalkınma kavramıyla ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır.

Ekonomik kalkınma, bir ülkenin üretim yapısının yüksek katma değerli ürünler üretecek biçimde dönüştürülmesi ve ortaya çıkan ürünlerin o toplumu oluşturan bireyler arasında adaletli bir şekilde dağıtılarak yaşam standartlarının yükseltilmesidir. Ekono-

mik kalkınmanın nihai amacı, kişileri iktisadi, sosyal ve uluslararası ilişkiler bağlamında özgür hale getirmektir (Kaynak, 2011:77). Ray (1998:8-9)'a göre, ekonomik kalkınma sadece küçük bir azınlık grupla sınırlı olmamalıdır. Bu ifadeye göre kalkınma, toplumun belirli bir zümresine değil geneline etki etmelidir.

Kalkınma, sadece üretimin ve kişi başına düşen gelirin artışı değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel yapının da değiştirilmesini ve geliştirilmesini kapsamaktadır. Bu sebeple de kalkınma, ekonomik faktörlerin yanı sıra toplumsal, kültürel, psikolojik etkenlerle de ilişkilidir (Koçak, 2009:729). Kalkınma, salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, az gelişmiş bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir. Kişi başına düşen milli gelirin artması yanında, genel olarak üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarlarının değişmesi, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapısal değişiklikler, kalkınmanın temel öğeleridir (Han ve Kaya, 2012:2).

Kalkınma kavramı yukarıda belirtildiği gibi tek boyuttan ibaret değil, çok boyutlu bir kavramdır. Gerçekten sosyal ve siyasal yapıda eğitim ve kültürde gerekli değişiklikler yapılmadan ekonomik kalkınmadan söz edilemez (Aren, 2008: 352). Kalkınma, ayrıca toplum için şu anda var olan ve geçmişten miras kalan kısıtlar içerisinde, fayda ya da karın basit bir şekilde artırılması olarak da değerlendirilemez. Bundan daha ziyade kalkınma, esas olarak bir rejim değişikliği hakkında olup en uygun büyüme süreci arayışının ifadesidir (Cypher ve Dietz, 2004:18).

Kalkınma için gerekli olmakla birlikte yeterli bir koşul olmayan ekonomik büyüme, bir ülkenin üretimindeki ya da kişi başı gelirindeki artışın ifadesidir. Ekonomik kalkınma ise, mevcut çıktının dağılımı ya da ekonomik yapıdaki değişikliklerle birlikte ekonomik büyümeyi içermektedir (Nafziger, 2006:15).

Cypher ve Dietz (2004:18-19) başarılı bir kalkınma sürecinin şu şekilde sıralanan büyük çaplı yapısal değişiklikleri içermesi gerektiğinden söz etmektedir:

- Endüstriyellemenin artışı,
- Tarımın rolünün azalması,
- Değişen ticaret modelleri,
- İnsan sermayesinin ve bilginin, üretim sürecine artan bir şekilde uygulanması,
- Esaslı kurumsal değişiklikler.

Kalkınma iktisadi çerçevesinde ekonomik kalkınma, modernleşme, sanayileşme, büyüme ve yapısal değişmeye atfedilen anlamlar çoğu zaman birbirine karıştırılmaktadır. Özellikle ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme kavramları birbirlerinin yerine geçecek şekilde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Yavilioğlu, 2002:64). Büyüme kavramının kalkınma kavramı ile karıştırıldığında, büyüme kavramı için en belirgin özelliğin “bir ekonominin üretim kapasitesinde, sayısal/niceliksel olarak ölçülebilen genişleme veya

miktar artışı” olduğu söylenebilir (Freyssinet, 1985:124). Ekonomik kalkınma, basit olarak ekonomik büyümeden farklı olarak beş unsuru bir araya getirmelidir (Adelman ve Yeldan, 2000: 95):

- Kendini yenileyebilen büyüme,
- Üretim modellerinde yapısal değişim,
- Teknolojik gelişme,
- Sosyal, siyasal ve kurumsal modernleşme,
- İnsani koşullarda gelişme.

Bu faktörlerin bir araya gelmesi, kalkınma için gerekli dinamiğin oluşmasını sağlayacaktır. Böylece toplumun hem ekonomik açıdan hem de sosyo-kültürel açıdan gelişme süreci başlamış olacaktır.

Kalkınma, genel itibarıyla, ülkelerin iktisadi ve sosyal dönüşüm süreçlerindeki değişimi ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır (Kaynak, 2011: 79). Kalkınma politikalarının amacı yaşam standardında gelişmeler, eşitsizliklerin azaltılması ve halkın refahının artırılması gibi yeterli bir ekonomik büyümeyi başlatmaya neden olacak birkaç üretken faktörün bir araya getirilmesidir (Poveda, 2011: 154). Kalkınma çalışmalarının 6 boyutu vardır (Kaynak, 2011: 77):

- Üretim ve Teknoloji Boyutu: Yaşayabilmek ve yaşamı idame ettirebilmek için doğayla mücadele ederek doğa olaylarını kontrol altına almak, daha yüksek katma değerli ürünleri üretebilmek,
- İnsani Boyut: Bireylerin yaşam standardını yükseltmek,
- İstihdam Boyutu: İstihdam imkânlarını genişletmek ve bireylerin çalışma koşullarını iyileştirmek,
- Çevre Boyutu: Kalkınma çalışmalarını çevreye en az zarar verecek şekilde gerçekleştirmek,
- Hâkimiyet Boyutu: Ülkelerarası yarışta önde yer alabilmek,
- Özgürlük Boyutu: İktisadi, siyasal, sosyal ve uluslararası ilişkiler bakımından özgürlük düzeyini geliştirmek.

Kalkınma sorunlarını çözmeye çalışan ülkeler, planlı bir ekonomi ile bu hedefin gerçekleştirilmesine inanarak “plan dahilinde kalkınma” modelini uygulamışlardır. Kalkınma planları; genel ekonominin tümünü ekonomik ve sosyal faktörler arasındaki ilişkileri, uzun vadeli bir perspektifte ele alan makro ekonomik planlardır (Takım, 2011: 155). Planlamadaki amaç, sosyo-ekonomik açıdan öngörülen yapının belirlenen süre dahilinde istenen düzeye ulaştırılmasıdır. Gerçekleştirilen uygulamalarda, planlanan bu hedefler doğrultusunda yapılmaktadır.

Kalkınmış bir toplumdan söz edildiği zaman insan zihninde canlanan, insanların iyi beslendiği ve giyindiği, birçok ürüne erişim imkânı bulduğu, boş zaman ve eğlence

lüksüne ve sağlıklı bir çevresel yaşam imkânına sahip olduğu bir toplum tipidir. Böylesi bir toplumda hem şiddet ve ayrımcılık söz konusu değildir; hem de hastalar yeterli tıbbi tedavi imkânı bulabilmektedir. Kısacası bugün, kalkınmış bir toplum için asgari gereksinimin, yüksek fiziksel yaşam kalitesi olduğuna ve bu kalitenin de sadece toplumun küçük bir azınlığı ile sınırlı kalmaması gerektiğine inanılmaktadır (Ray, 1998: 8).

II. Kalkınma Planları Açısından Türkiye’de Kalkınma

20 Temmuz 1961 tarihinde yürürlüğe giren yeni Anayasa’nın 41.maddesi Devlet’e Kalkınma Planı yapma görevini vermekteydi. 121. madde de ise “iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma plana bağlanır, kalkınma bu plana göre gerçekleştirilir” ibaresi yer almaktaydı (DPT, 1961:15). Türkiye’de 1960 yılından sonra, ekonomik kalkınma sürecine, beş yıllık kalkınma planları ile yön verilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 30 Eylül 1960’da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1963 yılından itibaren ise Türkiye’de beş yıllık kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de planlama fikri 1930’lu yıllarda hazırlanan sanayi planları ile başlamış ve günümüze kadar uygulanmaya devam etmiştir. Genel olarak kabul gören görüşe göre; planlarda birinci dönem, ekonomik açıdan Büyük Krizle başlayıp, İkinci Dünya Savaşının sonlarına kadar uygulanan devletçi politikalar sonrasında, 1946 – 1958 yılları arasında özel sektöre öncelik veren 1960 öncesi dönemdir. İkinci dönem, ithal ikameci politikalarla başlayan ve kalkınmanın planlarla gerçekleşeceği düşünülen 1960 – 1980 dönemidir. Üçüncü dönem ise sanayileşme stratejisinde yapısal değişimin yaşandığı 1980 sonrası dönemdir (Takım, 2011:155).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963–1967) bölgesel planlama öngörülmüştür. Türkiye’nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, on beş yıllık bir planın ilk hamle aşamasıdır. Planının hazırlanmasında Türkiye’nin ulaşmak istediği sosyal ve iktisadi hedefler ile harekete geçirilmesi gereken atıl durumdaki kaynaklar on beş yıllık bir perspektif açısından ele alınmıştır. Bu sebeple, planın sosyal hedeflerinin ve bunlar arasındaki önceliklerin tespitinde ve çeşitli sektörlerin gelişme programlarının hazırlanmasında on beş yılın sonunda beklenen sonuçlara göre hareket edilmiştir (DPT, 1963:33). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında geri kalmış bölge olarak öncelikle ele alınan yerler Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki illerdir. Plan bu bölgelere vergi kolaylıkları sağlanmasını öngörmüş ve bu doğrultuda gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle buralara yapılan yatırımlarda %50’ye varan vergi indirimleri getirilmiştir (Okyar, 1967:6; Aşgın, 2009:7).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), birinciden daha açık bir şekilde sanayileşmeye ağırlık vermiştir. Bu sanayileşmenin yönünü ise şu iki noktada özetleyebiliriz: İhraç malları sanayi ile ithal malları ikame sanayinin geliştirilmesi. Böylece, ekonomi dışarıya ithal ikamesi kavramı da girmiştir. İstihdam bu plan içerisinde bağımsız bir amaç olarak düşünülmemiştir (Çavdar, 1992: 223). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ekonomide sürükleyici bir nitelik kazanacak olan sanayi sektörünün üretimi

yılda ortalama yüzde 12 artırılabilecek ve gayrisafi milli hasıla içindeki payı 1967 yılında yüzde 16,3'ten 1972 yılında yüzde 20,5'e çıkarılacaktır (DPT, 1967: 2).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile öngörölmüş bulunan kalkınma hızı bu iki amaç arasında Türk toplumunun yapmış olduğu tercihi açıklıkla tanımlanmaktadır. 1967-1972 döneminde, bir yandan uzun vadede hayat standardını hızla yükseltebilmek amacıyla iç tasarrufların yüzde 77,6'ya yükseltilmesi öngörölmürken, öte yandan özel tüketim beş yılda yüzde 28 veya yılda ortalama yüzde 5,1 artırılması hedef alınmıştır. Ancak, aynı dönemde nüfusun yaklaşık yıllık yüzde 2,6 artacağı tahmin edildiğinden, yaklaşık olarak nüfus başına gayri safi milli hasıladaki yüzde 4,4'lük artışa karşılık tüketim veya yaşayan kuşakların hayat standardı yüzde 2,5 oranında yükseltilecek ve fert başına gayri safi milli hasıla 2 580 liradan 3 200 liraya, fert başına özel tüketim 1 755 liradan 1 980 liraya yükseltilecektir. Bununla beraber, artan gelirin vatandaşlar arasında daha adil dağılımı ile bölgeler arası dengeli gelişmeyi sağlamak amacıyla izlenecek politikalar sonucunda, düşük gelir gruplarının yaşama standardının da ortalama üzerinde bir iyileşme sağlanacaktır (DPT, 1967: 3). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgeler arasında dengeli gelişmenin, toplumsal adalet bakımından gerekli olduğuna da vurgu yapılmaktaydı. Buna göre altyapı ve sosyal nitelikli yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik verilecek, ayrıca özel girişimi buralara yönlendirecek önlemler alınacaktı. Ancak planda geri kalmış bölgelere yönelik bölge planlamasına gerek görölmemiş ve diğere özendirici düzenlemelerin yeterli olacağı düşünölmüştür (DPT, 1967:632).

Üçüncü plan (1973-1977) dönemiyle birlikte "Kalkınmada Öncelikli Yörelere" (KÖY) politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede kamu kaynaklarının tahsisi ve özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesi hususlarında, bazı yörelere avantağlı uygulamalar getirilmiştir (DPT, 1997:1). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planını kapsayan 15 yıllık dönemde fert başına gayrisafi milli hasılanın yılda ortalama yılda % 6,9 artacağı, 1987-1996 dönemindeki ortalama artış oranının % 2'yi bulacağı umulmaktadır (DPT, 1972: 130-132).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983) ise, geçmiş uygulamalar eleştirilerek, bölgelerarasındaki gelişmişlik farklarını azaltıcı politikaların başarılı olamadığı belirtilmiştir. Fakat buna karşın, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında benimsenen kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) görüşü aynen sürdürölerek, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun kalkınması için bu yaklaşım çerçevesinde çözüm aranmıştır. Böylece, eleştirilere rağmen, tutarlı bir çözüme varılacak politika benimsenmemiştir (Dinler, 2010: 57).

Türkiye Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri yürütölen gelişme atılımlarının başarıya ulaştırılması ve sürdürölmesi gibi temel bir çabanın yanı sıra, büyük iç ve dış sorunların baskısı altına girmektedir. Toplum, bir derlenip toparlanma ve ertelenemez boyutlara varan sorunları çözme zorunluluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır (DPT, 1977: 3). Ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinin karşı

karşıya bulunduğu önemli sorunlar arasında “hızlı gelişmenin sebep olduğu kırsal, bölge içi ve bölgelerarası dengesizlikler” de sayılmaktadır. Bu sorunların “sağlıklı, dengeli ve hakça bölüşme yöntemiyle giderilebileceği”, gelişmenin bütünlüğünün “ekonomik – toplumsal – siyasal bunalımları da kökenlerinde gidermenin çaresi olacağı” vurgulanmıştır (DPT, 1977:80).

Ekonomide, çok unsurlu dengeye dayanarak, daha geniş çerçevede planlı biçimde dışa açılma biçiminde özetlenebilecek olan yeni dış ödeme gücünü artırma stratejisinde, dışsatımlardaki artışlar yanında, turizmin ve dış ticaret filolarının gelişmesi, işçi tasarruflarını daha büyük ölçüde yurda getirme olanaklarının yaratılması, dışarıya teknik ve diğer hizmetlerin götürülmesi öngörülmektedir. Sağlıklı ve hızlı sanayileşme ile ulusal savunma gücü arasında verimli bir etkileşim birbirini destekleyici bağlantı oluşturulacaktır. Öylelikle Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde ulusal savunma daha da güçlenecek ve sanayileşmeyi hızlandıran bir etki yapacaktır (DPT, 1977: 3).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1985-1989) yeniden eskiye dönülerek, bölge planlama benimsenmiş ve aynı zamanda üçüncü ve dördüncü planlarda yer alan, kalkınmada öncelikli yöre uygulamasının devamı öngörülmüştür (Dinler, 2010: 57). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel amaçları ve politikaları şöyledir (DPT, 1984: 1-3):

- Büyüme istikrar içinde yürütülecek ve enflasyon kontrol alanında kullanılacaktır. Üretim faktörlerinin atıl kalmaması esastır.
- Üretimin yapısı, Türkiye’nin mevcut maddi ve beşeri kaynak birikimi, insan gücü potansiyeli, coğrafi mevki, kalkınmada öncelikli yörelerin özellikleri ve milli güvenlik gerekleri ile dış rekabet imkânları ve dünya dış ticaretinin şartları dikkate alınarak ve mal kıtlıklarına yol açmayacak şekilde belirlenecektir.
- Yatırım politikası, öngörülen üretim yapısının gerçekleştirilmesini sağlayacak ve ihracatı artıracak projeler ile ekonomik ve sosyal gelişmeyi destekleyici altyapı tesislerinin yapılmasına öncelik verilecek şekilde tespit edilecek, özel sektör yatırımlarının payının artırılması sağlanacaktır.
- Ödemeler dengesinin durumu, dikkate alınarak ithalatta koruma oranları, kademeli olarak azaltılacak, ihracatın teşviki ve tüketicinin korunması sağlanacaktır. Yeni kurulacak sanayiler gerekli hallerde, belli bir süre makul ölçülerde korunacaktır, ihracatın ekonominin ulaştığı gelişme seviyesi ve imkânları ile uyumlu bir yapıya kavuşturulması temel hedeftir. Mal ve hizmet ihracatının üretim yapısıyla uyumlu olarak çeşitlendirilmesi ve artırılması teşvik edilecektir. Yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için gerekli hukuki ve ekonomik yapının geliştirilmesine özen gösterilecektir.
- Döviz kuru, dış rekabet gücünü idame ettirecek ve rasyonel bir teşvik sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunacak biçimde yürütülecek ve plan dönemi içinde tedricen serbest döviz kuru sistemine geçiş ortamı hazırlanacaktır.

- Öz kaynakların sınırlılığı sebebiyle dış sermaye ve dış kredi imkânlarının değerlendirilmesi kalkınmayı hızlandırma açısından önem kazanmaktadır. Bundan dolayı, bir yandan dış ödeme gücümüzün artırılması, diğer yandan da dış para piyasalarından ödeme gücümüzü zorlamayacak miktar ve şartlarda kredi temini hedef alınacaktır.
- Gelirler politikası gelir dağılımını iyileştirecek yönde yürütülecektir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) ise, bölgesel planlama bu defa Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişmesini sağlamak amacıyla, sadece bu yöreler için öngörülmüştür. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, bölgesel planlama yapılacağından söz edilmesine ve 16 bölgeyi bir bölgesel ayırımının benimsenmesine karşın, bölge planlama ile ilgili hiçbir çalışma olmaması, bölgesel planlamanın siyasi iktidarlar tarafından pek benimsenmediğini, planda yer alan hedef, ilke ve politikaların, siyasi iktidarlar tarafından tartışılarak ve benimsenerek plana konulmadığı, izlenimini vermektedir. Öte yandan, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Kalkınmada Öncelikli Yörelerle ilgili olarak, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki uygulamanın devamının öngörüldüğü de gözlemlenmektedir (Dinler, 2010:57-58).

Türk milletinin refah seviyesini açık toplum ve rekabete açık ekonomi ilke ve esasları doğrultusunda, hür ve güvenli bir ortamda yükseltmek Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının temel amacıdır. Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak planın başlıca amaçları arasındadır. Ayrıca, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının temel amaçları arasında şu politikalara da yer verilmektedir (DPT, 1989:1-4): Büyüme ve refah artışının sağlanmasında ekonomik ve sosyal istikrarın korunmasına öncelik verilecektir, büyümenin serbest rekabet ortamında ve özel kesimin dinamizminden azami ölçüde yararlanarak gerçekleştirilmesi esas alınacaktır, üretim seviyesini artırmak amacıyla ülke kaynaklarının en üst düzeyde ve etkin kullanımı sağlanacaktır, plan döneminde sağlanan büyüme ile istihdam imkânları artırılacak ve işsizlik azaltılacaktır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde, yeniden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemlerinde olduğu gibi, bölgesel planlama çalışmalarının hazırlandığı ve daha da önemlisi, bu bölgesel planların uygulanmasına başlandığı da gözlenmektedir (Dinler, 2010: 58). Bu dönemde, sanayide bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına katkıda bulunulacağı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanacağı ve kamu yatırımlarında, seçilecek bölgesel gelişme merkezlerine öncelik verilmeye devam edilerek bu merkezlerin çevrelerindeki daha alt kademe yerleşme merkezlerine de hizmet verecek şekilde sosyal, fiziki ve teknik altyapı yatırımları ile donatılmalarının sağlanacağı, yayınlanan planda belirtilmiştir (DPT, 1995:77).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001-2005) ise, bölge planlaması uygulamalarının devam edeceği vurgulanarak, halen uygulanan ve hazırlanacak olan bölge planları

tanıtılarak, bölge planlamasının amacı ve ilkeleri vurgulanıp, bu tür planlamaya devam edileceği belirtilmektedir. Diğer yandan, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında başlatılan KÖY ile ilgili teşvikler devam ederken, ayrıca Köy'lerin sorunlarına ve bu yörelerde izlenecek politikanın ilke ve amaçlarına geniş olarak yer verilmektedir (Dinler, 2010: 58).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, toplumun yaşam kalitesinin yükseldiği kesintisiz ve istikrarlı büyüme sürecine girilmesi, Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki temel dönüşümlerin gerçekleştirilmesi, dünya bütünleşmesinin sağlanması ve Türkiye'nin dünyada ve bölgesinde daha güçlü, etkili ve saygın yer edinmesi öngörülmektedir. Bireylerin hak ettiği yaşam düzeyinin sağlanması amacıyla, gelir dağılımının düzeltilmesine ve yoksullukla mücadeleye daha fazla önem verileceğine bu plan kapsamında değinilmektedir (DPT, 2000:25-26).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013) ise, yatırımların ve istihdamın artışını hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 sayılı Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında değişiklikle 49 ille yaygınlaştırılmıştır. Diğer yandan yine bu dönemde daha önceki dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi (DAP) uygulamaları ile Yeşilürmak Havza Gelişim Projesi (YHGP) çalışmaları devam etmektedir (Dinler, 2010: 58-59).

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda, Dokuzuncu Kalkınma Planı, istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır (DPT, 2006:1).

III. Yoksulluk Olgusu

Yoksulluk kavramının objektif ve herkes tarafından genel kabul gören bir tanımlanması yoktur. Çünkü yoksulluk temelde subjektif nitelikli bir kavramdır. Ayrıca ülkelerin gelişmişlik dereceleri, işgücü piyasalarının yapısal farklılıkları, toplumsal kültür ve görüş farklılıkları da yoksulluk ile ilgili ortak bir tanımlama yapılmasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla literatürde yoksulluk ile ilgili farklı tanımlamalar yer almaktadır.

Yoksulluk sorunu, insanlık tarihinin en eski toplumsal sorunlarının başında yer almaktadır. Yoksulluk, özellikle 1980'li yıllarda küreselleşme hareketinin hızlanmasıyla

birlikte, yakın dünya tarihinde ülkelerin yüzleşmek zorunda kalmaya başladığı bir problem haline gelmiştir (Yıldırım vd., 2012:2). Sözlük anlamı ile yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır (Field, 1983:51; Sam, 2008:61). Yoksulluğun objektif ve herkes tarafından genel kabul gören bir tanımlaması yoktur. Çünkü yoksulluk, temelde sübjektif nitelikli bir kavramdır.

Yoksulluk teriminin ilk tanımı, 1901 yılında Seebohm Roventree tarafından yapılmıştır. Bu tanımlamaya göre; yoksulluk toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir. (Dumanlı, 1996: 2; Arpacıoğlu ve Yıldırım,2011: 60). Yoksulluk karakteri, kapsamı ve içeriği ile çok boyutlu bir kavramdır (Gafar, 2004: 58). Yoksulluk, genel itibariyle bir halkın ya da onun belirli bir kesiminin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmek için gıda, giyim ve barınak gibi sadece en basit ihtiyaç maddelerini karşılayamaması olgusudur (Todaro, 2000:165). En genel ifade ile yoksulluk, maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kalındığı durumu ifade eden bir kavramdır (Marshall, 1999:825; Aksan, 2012:11).

Yoksulluğun tanımı ve ölçümü yapılırken üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, yoksulluk kavramının salt ekonomik kıstaslara mı yoksa buna ek olarak sosyal ve siyasal kıstasların da mı ele alınarak tanımlanması gerektiğidir. Bu konuyla ilgili Amarty Sen'in yaklaşımı dikkat çekmektedir. Sen vurgusunu; "yoksulluğun gelir yetersizliğinden daha geniş olarak görülmesine ihtiyaç duyulduğu" üzerine yapmıştır. Sen'in söylediği "insanların yaşadığı toplumda minimum fonksiyonları başarmada ihtiyaç duydukları bir ya da birkaç temel yapabilirlik yokluğunun da bir yoksulluk" olduğunu belirtmek olmuştur. Bu durum; yeter düzeyde beslenmeyi, giyinmeyi ya da barınmayı garanti edecek yeter gelire (gelir yoksulluğu) sahip olmamayı, sağlıklı olmamayı (sağlık yoksulluğu) dâhil ettiği kadar; eğitime erişimin, politik katılımın reddedildiği durumları da kapsamaktadır (Deaton, 2003:12).

Dünya Bankası yoksulluğu daha çok parasal gelir açısından tanımlamaktadır. O halde yoksul kelimesi, belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar için kullanılmaktadır (Gafar, 1998: 592). Yoksulluk sadece belirli bir tüketimden yoksunluk değil eğitim, sağlık, sosyal sermaye, ulaşım ve iletişim imkânları gibi belirli bir yaşam standardından mahrum kalmaktır (Mitlin, 2003: 395). Yoksullu kavramını sadece açlık ya da yaşamını idame etmek için yeterli besinlere sahip olamamak şeklinde algılamak yanlış olacaktır. Çünkü insan başta gıda olmak üzere giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür ve buna benzer çeşitli ihtiyaçları olan sosyal bir varlıktır.

A. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk, üzerinde yapılan tartışmaların hala devam ettiği ve fikir birliğine varılmayan bir kavramdır. Yoksulluğun zamana ve mekâna göre değişmeyen bir tanımını yapmak

bu tartışmaların varlığı nedeniyle pek de mümkün değildir. Bronfenbrenner (1971:38) “Yoksulluk çirkin bir kadın gibidir. Tanımı güçtür ancak, tanınması ve algılanması kolaydır.” söylevi ile yoksulluğun tanımlanmasındaki güçlüğü farklı bir yorum katmıştır.

Yoksulluğun farklı boyutları, beraberinde farklı yoksulluk çerçevelerini ortaya çıkarılmaktadır. Bunlar, aynı zamanda yoksulluk türleri veya biçimleri olarak ifade edilebilirler. Buna göre, temel olarak yoksulluk, “mutlak”, “görelî”, “insani”, “çalışan”, “kır-kent”, “nöbetleşe”, “objektif-sübjektif” ve “gelir” yoksulluğu şeklinde farklı alt tanımlamalarla izaha maruz kalabilmektedir (Taşçı, 2009:483). Yoksulluğun farklı tanımları olmakla birlikte genel olarak iki tanımlama kullanılmaktadır; “Mutlak Yoksulluk” ve “Görelî Yoksulluk”:

• **Mutlak Yoksulluk:** Temel fiziksel kriterleri karşılamak için minimum tüketim standardına erişebilme becerisine sahip olmama genellikle mutlak yoksulluk ya da yoksulluk olarak ifade edilir (May, 2001:25). Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi olarak tanımlanmaktadır (Bağdadioglu, 2003:4). Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi için, öncelikle bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en düşük tüketim düzeylerinin belirlenmesi gerekir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır (Çalışkan, 2010:100).

Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir (Ensari, 2010:9). Mutlak yoksulluk, bir insanın yaşamının minimum düzeyde sürdürebilmesine yani kişi başına günlük alınması gereken kalori miktarı esas alınarak, bunun altında kalori alan fertlerin yoksul kategorisinde değerlendirildiği bir yaklaşımdır (Örnek, 2010:275). Dünya Bankası, günlük geliri asgari 2400 kalori değerindeki besini almaya yetmeyen kişileri mutlak yoksul olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, günlük bir dolarlık harcama seviyesi mutlak yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Ancak bu sınır ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaştırılmış olup, Türkiye’nin dahil edildiği Doğu Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu grup için dört dolardır (Şenses, 2002: 64). Ancak mutlak yoksulluk göstergeleri, fazla ama kötü beslenme ile yetersiz beslenme arasındaki farkı dikkate almaması açısından eleştirilmektedir. Buna göre, açlık riskinin hemen hemen bütün toplum katmanlarında kalktığı bir mutlak yoksullukla, açlık riskinin yüksek olduğu başka bir ülkenin mutlak yoksullukları farklıdır (İnsel, 2001: 65).

Mutlak yoksulluk seviyesini belirleyen iki unsur bulunmaktadır. İlki, aile büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek mal ve hizmet gereksinimleri; ikincisi ise, bu gereksinimleri giderecek olan harcama miktarının belirleyicisi olan mal ve hizmetlerin fiyatlarıdır. Bu noktadan hareketle para birimi ile ifade edilen miktar ise yoksulluk çizgisi olarak anılmaktadır. Birey veya hane halkından geliri belirlenmiş yoksulluk çizgisi gelirinden az olanlar yoksul, fazla olanlar ise yoksul olmayanlar olarak sınıflandırılmaktadır (Dumanlı, 1996: 6).

• **Görelî Yoksulluk:** Zaman içinde yaşanan gelişmeler sonucunda mutlak yoksulluk, kavramsal olarak eksik kalmıştır. Bu eksikliği gidermek için görelî yoksulluk kavramı geliştirilmiştir.

Görelî yoksulluk mutlak yoksulluktan farklı olarak, bireyin ya da hane halkının diğer bireylerle kıyaslandığında ortaya çıkan yoksulluğu konu almaktadır (Dumanlı, 1996: 6). Bireylerin ya da hane halkının refah düzeyinin, toplumun ortalama refah düzeyinin altında olması durumudur. Refah ölçüsü olarak, tüketim ya da gelir düzeyi seçilmektedir (Bağdadioğlu, 2003: 4). Görelî yoksulluk kavramı, açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürmelerine rağmen toplumun ortalama yaşam standardını yakalayamayan bireylerin durumunu ortaya koymak üzere geliştirilmiştir (Altan, 2004: 146). Axinn'e göre (1985:59) görelî yoksulluk, komşunun yeni bir araba edinmesi, mutlak yoksullukta bir değişme olmadığı halde kişiyi daha yoksul hale düşürür. Mutlak ve görelî yoksulluğun dışında, yoksullukla ilgili yapılan diğer tanımlamalara "İnsani Yoksulluk" ve "Öznel Yoksulluk" da eklenebilir:

• **İnsani Yoksulluk:** Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı ise, insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara da sahip olmanın gerekliliğine dayanmaktadır. İnsani yoksulluğu ölçmek için geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index) de yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış kişilerin oranını ölçmektedir (UNDP,1997; Sam, 2008: 62-63).

İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğu ile ilişkili bulunmasına rağmen ondan farklıdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri mutlak gelir üzerinde odaklanırken, "insanî yoksulluk" kavramı, okur-yazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığının yetersizliği, önlenemez hastalıklara yakalanmak gibi temel insanî yeteneklerden / kapasiteden yoksun olmak biçiminde tanımlanabilir. Buna göre temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya - enerji, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu - erişimin yokluğu ya da kısıtlanması yoksulluğun "insanî" boyutu olarak nitelendirilmektedir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009).

Temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya erişimin yokluğu ya da kısıtlanması, yoksulluğun "insani" boyutu olarak nitelendirilmektedir. Bu yaklaşımda, niteliği ve tanımı nasıl olursa olsun, kişinin "kaliteli" bir yaşam sürmesini sağlayabilecek araç ve olanaklardan yoksun olmak, yoksulluk tanımlarında dikkate alınması gereken bir başlangıç noktasıdır (O'Boyle,1990: 5).

• **Öznel Yoksulluk:** Temel gereksinimlerin asgari derecede karşılanıp karşılanmadığı sorusunun cevaplandırılmasında, yoksulların kendi algılarının esas alınmasını ifade eden yaklaşımlar "Öznel Yoksulluk Yaklaşımları" olarak ifade edilmektedir (Coşkun ve Tireli,

2008:25). Bu kavram, yoksulluğun tanımlamasını bireylerin ve hane halkının değerlendirmesine bırakan bir yaklaşıma sahiptir. Öznel yoksulluk, büyük ölçekli anketler yapılarak toplumun kabul edeceği minimum bir yaşam standardının belirlenmesi sonucu ortaya çıkan bir yoksulluktur türüdür.

Öznel yoksullukta, anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir. Minimum gerekli gelir kamuoyu yoklamasıyla bir kez belirlendiğinde, bu cevaplar zamanla reel olarak artan yoksulluk çizgileri üretilmesinde kullanılır (Kaynak, 2011:101).

B. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk, fazla üretemeden ve aynı zamanda üretim karşılığında elde edilen çıktıların bireyler, bölgeler ve sektörler arasında uygun bir şekilde paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Fazla üretim yapamamanın nedenleri arasında; başta iklim ve doğa koşulları yönünden bazı ülkelerin ya da bölgelerin daha fazla üretme kapasitesinden yoksun olmaları sayılabilir. Bu durumda, o ülke ya da bölgenin insanları ister istemez daha yoksul olurlar. Hızlı nüfus artışı, bir yandan ülkelerin daha fazla üretim yapmalarına olanak tanırken, diğer yandan ülkelerin daha fazla tüketmelerine de neden olmaktadır. Üstelik iklim ve doğa koşulları açısından çok iyi konumda bulunmayan ülke ya da bölgelerde hızlı nüfus artışı mevcutsa, bu takdirde yoksullaşma kaçınılmaz bir hal alır (Öztürk ve Çetin, 2009:2668).

Yoksulluğa bakış açıları gibi yoksulluk oranları da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde birbirinden farklıdır. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri temelde birbirine benzerdir. Yoksulluğun nedenleri, ana başlıklar altında şu şekilde belirtilebilir (Aydın ve Türgay, 2011:252-253):

- Üretimin yetersizliği,
- Doğal koşullardaki olumsuzluklar,
- Nüfus artış hızı ve artan göç hareketleri,
- Siyasi istikrarsızlıklar ve yanlış vergi politikaları,
- Yanlış borçlanma politikaları,
- Borçlanma sonucunda ortaya çıkan yüksek faiz oranları,
- Kamu harcaması politikalarında hatalar ve eksiklikler,
- Piyasada tekelleşmelerin olması,
- Enflasyon ve işsizlik,
- Eğitim politikalarının yetersizliği.

Yukarıda belirtilen bu faktörlere ilaveten uygulanan yanlış hükümet politikaları, siyasi ve sosyal görüş benzerliği dolayısıyla gelirin belirli kişiler ve gruplar arasında pay-

laşılması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve uluslararası sermaye hareketlerinin de ülke ekonomilerinde olumsuz etkiler oluşturduğu ve böylece yoksulluğu etkilediği söylenebilir.

IV. Metodoloji ve Veri Seti

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde SPSS paket istatistik programı kullanılmıştır. SPSS yardımıyla verilere regresyon analizi uygulanmış ve GSYİH üzerinde yoksulluk değişkeninin etkisi incelenmiştir. Araştırmada TÜİK'ten alınan 1998-2012 yılları arasındaki dönemsel GSYİH verileri ile Türk-İş'ten alınan yoksulluk sınırı verileri kullanılmıştır.

Türk-İş'ten alınan verilerin, dönemsel GSYİH verileri ile uyumlu olması için yoksulluk verileri de dönemsel hale çevrilmiştir. Aylık halde verilen Türk-İş'in yoksulluk sınırı verileri, TÜİK'in GSYİH verileri ile uyumlu olması için, üçer aylık dönemler halinde tarafımızdan toplulaştırılmıştır. Analizde kullanılan yoksulluk verileri, dört kişilik bir ailenin aylık zorunlu harcamasını göstermektedir. GSYİH verileri de enflasyondan arındırılmış, 1998 yıl fiyatları baz alınarak oluşturulmuş verilerdir.

V. Bulgular

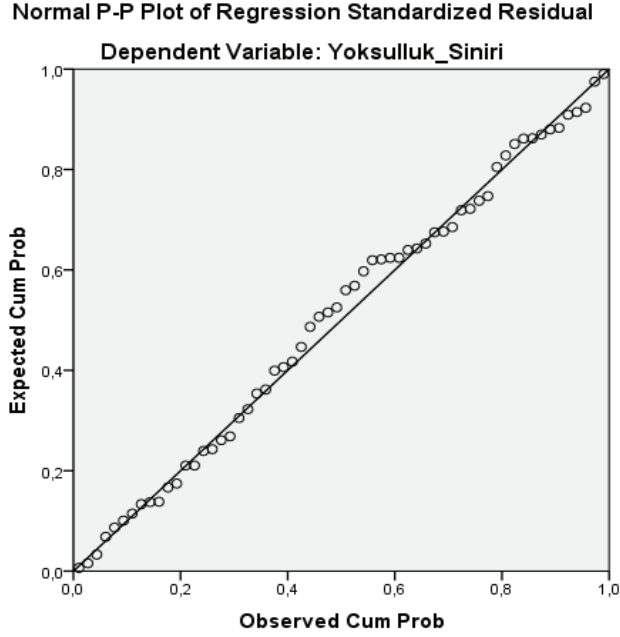
Araştırma kapsamında kurulan hipotez şu şekildedir:

H_0 : GSYİH üzerinde yoksulluğun pozitif yönde bir etkisi vardır.

Hipotezin test edilmesi için verilere regresyon analizi uygulanmış ve sonuçlar aşağıda kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. İlk olarak GSYİH değişkeninin yoksulluk değişkeni ile açıklanmasının istatistiksel olarak mümkün olup olmadığı incelenmiştir. Analiz sonucuna göre ANOVA tablosunda yer alan Sig. değerinin 0,05 den küçük olması nedeniyle GSYİH değişkeninin yoksulluk değişkeni ile açıklanmasının istatistiksel olarak mümkün olduğu görülmüştür.

Analizde elde edilen bir sonraki tabloda (Coefficients) regresyon modelinde hangi değişkenlerin (bağımlı ve bağımsız değişkenler) olması gerektiği belirlenmiştir. Buna göre modelde sabit terimin ve GSYİH değişkeninin sig. değerinin 0,05 den küçük olmasından dolayı her iki değişkeninde regresyon modelinde yer alması gerekmektedir.

Analizin son ve en önemli tablosunda ise (Model Summary) yoksulluk değişkeninin GSYİH değişkenini ne ölçüde ve ne yönde etkilediği yer almaktadır. Bu tabloda yer alan R Square değerinin, 786 olarak hesaplanması GSYİH'nın %78,6 oranında yoksulluktan etkilendiğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle GSYİH'daki varyasyonun %78,6'sı yoksulluk sınırı ile açıklanabilmektedir. Regresyon analizi sonucu bulguların geçerli ve anlamlı olması için hata terimlerinin normal dağılması varsayımının test edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda yer alan grafikte görüldüğü gibi verilerin diagonal de yer alan doğru çevresinde toplanmış olması sebebiyle dağılımın normal olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç ve Değerlendirme

İktisat biliminin temel amaçlarının başında toplum refahını artırmak gelmektedir. Bu amaç doğrultusunda, iktisat biliminin temel uğraşı alanlarından birisi de yoksulluktur. Genel olarak ifade edilecek olursa yoksulluk, maddi kaynaklara ulaşamamadan kaynaklanı ve bireylerin hayatını normal koşullar altında idame ettirememesine sebep olur. Yoksulluk, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi ile ve dolayısıyla da o ülkenin kalkınma kapasitesiyle de yakından ilişkilidir. Yoksulluk olgusu, bir ülkedeki sosyo-ekonomik koşullardan kaynaklanan toplumsal bir sorundur.

Türkiye'deki gelir dağılımı adaletsizliklerinin ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Yeşil Kart Sistemi, Sosyal Riski Azaltma Projesi, Şartlı Nakit Transferi, Mikrokredi vb. gibi birçok farklı uygulama gerçekleştirilmiştir. Buna karşın, yoksulluk seviyesi istenilen orana düşürülememiştir. Türkiye'de yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın bu süreçteki etkisinin artırılması için şu çalışmalar yapılabilir:

- Yoksulluğa yol açan yapısal ve dinamik faktörlerin etkin bir şekilde analiz edilmesi, bu duruma doğru ve etkili politikalar ile müdahale edilmesi gereklidir,
- Ülkedeki yoksulluğun etkin bir şekilde azaltılabilmesi ve adil gelir dağılımının sağlanabilmesi için kapsamlı bir sosyal kalkınma programının oluşturulması ve istikrarlı bir şekilde uygulanması gereklidir,
- Yoksulluk olgusunun ekonomik olduğu kadar sosyal ve toplumsal bir boyutunun olduğu da göz önünde bulundurulmalı ve hazırlanacak planlarda bu durum göz önünde bulundurulmalıdır,
- Ekonomik kalkınmayı esas alan, toplumsal refahı yükselten, gelir dağılımını iyileştirici, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltan, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliği sağlayan sosyo-ekonomik politikalar uygulanmalıdır,
- Yoksulluk sorununun daha iyi analiz edilebilmesi, daha kapsamlı ve etkin planların oluşturulabilmesi için konuyla ilgili araştırma ve veri eksikliğini giderecek kurumlar kurulmalıdır,
- Ekonomik kalkınma projeleri ile birlikte, sosyal kalkınma programları ve bireysel gelişim stratejileri de uygulanmalıdır,
- Gelir düzeylerine uygun vergi sistemi uygulanmalı ve gelir dağılımındaki çarpıklık önlenmeye çalışılmalıdır,
- İhtiyaç duyulan kalifiye işgücünün yetiştirilebilmesine yönelik mesleki eğitim ve hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir,
- Kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki gelir dağılımı farkını önleyici planlamalar yapılmalıdır ve bölgeler arasındaki göç hareketlerini azaltmak için kırsal kesimdeki istihdam olanakları artırılmalıdır,
- Belirli bölgelerin ihtiyacı ölçüsünde fiziki altyapı inşa edilirken iç göçler dikkate alınmalıdır,
- İktisadi faaliyetleri canlandıran, sosyal hizmetlere erişimi arttıran ve istihdam olanaklarını geliştiren altyapı yatırımları gerçekleştirilmelidir,
- Yoksullara sunulacak hizmetlerin türü ve kalitesi üzerinde yoksul kesime söz hakkı verilmelidir. Yoksulluğu azaltma çalışmalarında kamu ve özel kesim ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının da etkin bir şekilde rol alması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Adelman, I. ve Yeldan, E.(2000). "Is This the End of Economic Development?". *Structural Change and Economic Dynamics*, 11, 95-109.
- Aksan, G. (2012). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 9-19.

- Altan, Ö. Z. (2004). Sosyal Politika Dersleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aren, S. (2008). İstihdam Para ve İktisadi Politika. Ankara: İmge Kitabevi.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Aşgın, S. (2009). “Türkiye’nin Yerel ve Bölgesel Kalkınma Deneyimine Tarihsel Bir Bakış: Hatalar ve Kazanımlar” [Bildiri]. Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler, 4.Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri Kitabı, 19-20 Ekim 2009. Ankara: TODAİE.
- Axinn, J. (1985). Explorations of the Definition of Poverty, içinde: Economic Justice: Private Rights and Public Responsibilities. New Jersey: Rowman & Allanheld Publishers.
- Aydın, M. ve Türgay, T. (2011). “Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye”. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 16(1), 249-274.
- Bağdadioğlu, E. (2003). “Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar”. TÜRKİŞ Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler, 9-11 Ekim, Antalya.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009). “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu”. Ankara, <http://www.bayindirlik.gov.tr> (<http://www.csb.gov.tr/>)
- Bronfenbrenner, M. (1971). Income Distribution Theory. Chicago: Aldine-Atherton.
- Coşkun, S. ve Tireli, M. (2008). Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 59(2), 89-132.
- Cypher, J. M. ve Dietz, J. L. (2004). The Process of Economic Development. London: Routledge.
- Çavdar, T. (1992). Türkiye’de Liberalizm. Ankara: İmge Kitabevi.
- Deaton, A. (2003). “Measuring Poverty”. Princeton University, http://www.rrojasdatabank.info/deaton_povertymeasured.pdf (Erişim Tarihi: 01.07. 2014).
- Dinler, Z. (2010). “Cumhuriyetimizin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma Ajansları”. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları. (Ed: Akgül, B. ve Uzay, N.). Bursa: Ekin Kitabevi.
- DPT. (1961). “Planlama”. Ankara: DPT.
- DPT. (1963). “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1967). “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)”. Ankara: DPT.

- DPT. (1972). “Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1977). “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1984). “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1989). “Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1990-1994)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1995). “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (1996-2000)”. Ankara: DPT.
- DPT. (1997). “İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması – 1996”. Ankara: DPT.
- DPT. (2000). “Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)”. Ankara: DPT.
- DPT. (2006). “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)”. Ankara: DPT.
- Dumanlı, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları. DPT Uzmanlık Tezi. Ankara: DPT Yayın No: 2449.
- Ensari, S. (2010). “TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine”, Güncel Dergisi, Sayı:87.
- Field, F. (1983). The Minimum Wage. Londra: Policy Studies Institute.
- Freyssinet, J. (1985). Azgelişmişlik İktisadı. (Çev. M. Ali Kılıçbay- Tezer Öçal). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Gafar, J. (1998). “Growth, Inequality and Poverty in Selected Caribbean and Latin American Countries, with Emphasis on Guyana”. Journal of Latin American Studies, 30, 591-617.
- Gafar, J. (2004). “Income Distribution, Inequality and Poverty During Economic Reforms in Guyana”. The Journal of Developing Areas, 38:1, 55-77.
- Han, E. Ve Kaya, A. A. (2012). Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- İnsel, A. (2001), “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”. Toplum ve Bilim Dergisi, 89, 62-72.
- Kaynak, M. (2011). Kalkınma İktisadı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koçak, H. (2009), “Yerel Kalkınmaya Katkısı Bağlamında Yerel ve Bölgesel Kalkınma Kuruluşlarının İşlevleri (Avrupa Örnekleri ve Türkiye)”. TODAİE 19-20 Ekim Ulusal Kalkınma ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, 727-733.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- May, J. (2001). “An Elusive Consensus: Definitions, Measurement and Analysis of Poverty”. Choices for the Poor: Lessons from National Poverty Strategies. United Nations Development Programme.
- Mitlin, D. (2003). “Adressing Urban Poverty Through Strengthening Assets”. Habitat International, 27, 393-406.

- Nafziger, E. W.(2006). *Economic Development (Fourth Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Boyle, E. (1990). "Poverty: A Concept That Is Both Absolute And Relative Because Human Beings Are At Once Individual and Social". *Review of Social Economy*, 48(1), 2-17.
- Okyar, O. (1967). "Doğu Kalkınması ve Plan İlişkileri". Doğu Anadolu'yu Kalkındırma Semineri, Ankara.
- Örnek, İ. (2010). "Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Etkinliği" [Bildiri]. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler, Bildiriler Kitabı cilt 1, 13-15 Ekim 2010. İstanbul: SYDGM Yayınları.
- Öztürk, M. ve Çetin, B.I. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar". *Journal of Yasar*, 16(14), 2661-2698.
- Poveda, A. C. (2011). "Economic Development and Growth in Colombia: An Empirical Analysis With Super-Efficiency DEA and Panel Data Models". *Socio-Economic Planning Sciences*, 45, 154-164.
- Ray, D. (1998). *Development Economics*, Princeton New Jersey: Princeton University Press.
- Sam, N. (2008). "Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 59-70.
- Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Takım, A. (2011). "Türkiye'de 1960 – 1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları". *Maliye Dergisi*, 160, Ocak-Haziran, 154-176.
- Taşçı, F. (2009). "Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları". *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 57, 481-514.
- Todaro, M. P. (2000). *Economic Development*. Massachusetts: Addison Wesley.
- UNDP (1997). "Human Development Report". New York: Oxford University Press.
- Yavilioğlu, C. (2002). "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri". *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 59-77.
- Yıldırım, A., Doğan, C. ve Topcuoğlu, A. (2011). "Türkiye'de 1980 – 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz". *Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi VII*, Gazi Üniversitesi, Aralık 2011, Ankara.

